

RÁCZ MARGIT

A német gazdaság fiskális politikai kihívásairól

Németország stratégiai szerepet játszott az Gazdasági és Monetáris Unió (EMU) szabályainak kialakításában. Az egyik legnehezebben megszülető szabályozás a monetáris unió létrejötte után nemzeti keretek között maradó fiskális politika korlátainak kialakítása volt. A *stabilitási és növekedési paktum* keretében végül is 1997-ben az Amszterdamban tartott EU-csúcson elfogadták azt az eljárást, ami révén a túlzott költségvetési hiány szankcionálhatóvá vált az eurózónában. Az EMU első három évének eltelte után a Bizottság a német és a portugál költségvetés helyzetét ítélte olyannak, amit figyelmeztetésben kellene részesíteni. A német pénzügyminiszternek sikerült meggyőznie a Bizottságot is és az Ecofin Tanácsot is arról, hogy a GDP 3 százalékát el nem érő költségvetési hiány fog kialakulni a megfelelő intézkedések hatására. A tanulmány ezeket az intézkedéseket tekinti át, valamint azt, hogy a szakértők Németországban mennyire találják megnyugtatónak a pénzügyminisztérium stabilitási programját, illetve a középtávú költségvetési lehetőségeket.

A stabilitási és növekedési paktum és a német elgondolások

Miután Németország elfogadta a Gazdasági és Monetáris Unió (*Economic and Monetary Union-EMU*) megvalósításának tervét, számára az egyik legfontosabb stratégiai feladattá az vált, hogy a nemzeti keretek között maradó fiskális politika számára szigorú feltételeket teremtsen az EMU létrejötte utáni időszakra is. Ezt a célt szolgálta az 1997-es amszterdami EU-csúcson elfogadott *stabilitási és növekedési paktum*.

A paktum szabályozását kifejezetten annak a célnak alárendelve határozták meg, hogy – a monitoringrendszer és a büntetés erejével – megakadályozzák a túlzott költségvetési hiány kialakulását. Eredetileg az akkori német pénzügyminiszter (Theo Waigel) 1995-ben elkészítette az első javaslatot. Ebben azt a célt fogalmazták meg, hogy a hibás pénzügy-politikai döntések elkerülésére középtávon el kell érni: normális gazdasági körülmények között a hiány ne haladja meg a GDP egy százalékát, kedvezőtlen gazdasági helyzetben a maastrichti szerződés három százalékos deficithatárát ne lépje túl, és az államadóság nagyságát tartósan a 60 százalékos határ alatt lehessen tartani.

Az, ha a túlzott mértékű deficit kialakulására utaló veszélyt már a költségvetés tervezésekor vagy megvalósításakor tapasztalni lehet, automatikusan szankcionáláshoz vezet. A szankcionálási eljárás akkor maradhat el, ha a résztvevők minősített többsége egyetért azzal, hogy extrém helyzet alakult ki valamilyen természeti katasztrófa vagy gazdasági

recesszió miatt. A gazdasági recessziót akkor lehet figyelembe venni, ha négy egymást követő negyedévben a GDP csökkenése eléri a két százalékot. A szankció befizetésére először mint nem kamatozó betétre kerülne sor, amelynek nagysága minden megkezdett százalékpont után a GDP 0,25 százaléka. Ez az összeg automatikusan szankcióvá válna, ha az adott ország a deficithatárt megsértené anélkül, hogy a pénzügyminiszterek és jegybankárok tanácsa (Ecofin) döntene a határ átlépésének lehetőségéről. Automatikusan büntetéssé válna abban az esetben is a betét, ha két év után a háromszázalékos deficithatárt továbbra is átlépnék.

Kétévi vitatkozás után egy kissé felvizezett *stabilitási és növekedési paktumot* fogadtak el az amszterdami EU-csúcson. A cél megfogalmazását is homályosabbá tették, mert a GDP-ben mért egyszázalékos folyó deficit eltűnt a szövegből. Visszautaltak a maastrichti szerződés fiskális politikai konvergenciakritériumának a Gazdasági és Monetáris Unió létrejötté utáni megtartására (a folyó hiány a GDP három százalékát nem haladhatta meg), középtávon közel kiegyenlített költségvetés vagy egyenesen szufficit lett az előírányzat. Az egyes tagországi költségvetések stabilitási feltételeit költségvetési előírásokon keresztül javítják. Szankcionálási eljárás a túlzott deficit megállapítása után legkésőbb tíz hónapon belül, a költségvetési adatok közlése után indul. Kivételt olyan gazdasági helyzet jelent, ahol a GDP visszaesése legalább két százalék, vagy ha kevesebb, mint két százalék, de minimálisan 0,75 százalék és további kedvezőtlen körülmények tételezhetők fel. A nem kamatozó betétként való befizetés összege a GDP 0,2 százaléka, és egytizede a háromszázalékos kritériumhatárt túllépett összegnek, együttesen maximálisan a GDP 0,5 százaléka. A betét befizetésére a Tanács döntése alapján kerülhet sor, automatikusan nem. A betétből sem válhat automatikusan büntetés, hanem erről az Európai Tanácsnak kell döntenie, ha két év után sem alakul ki a referenciaértékben meghatározott nagyságú folyó hiány (*Stabilitátspakt ...* [1998]).

Viszonylag részletesen azért volt érdemes áttekinteni a német javaslatot és az annak felpuhításáról született *stabilitási és növekedési paktumot*, mert 2002 tavaszán az EU Bizottság kezdeményezésére éppen Németországot kellett volna figyelmeztetni a túlzott hiány kialakításának veszélyére.

A német kormány a felkészülés időszakában mindvégig büszke volt saját stabilitási kultúrájára. Ez a kultúra olyan biztosítékot jelent, hogy valamely ország nem egy vagy két évre tudja megteremteni a stabil költségvetést és az alacsony inflációt, hanem gazdaságpolitikájának mindenkor prioritása ez.

A kilencvenes években a felkészülési periódusban egyértelművé vált, hogy a maastrichti szerződés konvergenciakritériumai közül az igazán nagy kihívást a leendő tagországok gazdaságpolitikái számára nem a monetáris feltételek teljesítése, hanem a fiskális kritériumok betartása jelentette. Különösen nagy probléma ez a legfejlettebb EU-tagországokban, ott, ahol fejlett volt a jóléti háló is. Ennek az volt az oka, hogy csak magas adó mellett lehetett a költségvetési egyenleg rontása nélkül a drága jóléti rendszert finanszírozni. Ez az érzékeny egyensúly 1993–1998 között néhányszor már csaknem felborulni látszott. Egyrészt azért, mert ezekben a fejlett EU-tagországokban a korstruktúrát egyre idősebb népesség jellemezte. Másrészt azért, mert a globalizációs folyamat előrehaladásával napirendre került az adórendszerek reformja, aminek céljával a cégek jelentős adóterher-csökkenését kellett kitűzni. Harmadrészt pedig azért, mert éppen Németországban a növekedés kilátásai egyre rosszabbakká váltak, így pedig a megfelelő költségvetési bevételek csak adóemeléssel érhetők el. A már említett időszakban egyre gyakoribbak lettek a rövid távú „tűzoltási” akciók Németországban, egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy átfogó államháztartási reform nélkül nem lehet stabil költségvetési helyzetet kialakítani hosszabb időszakokra. Ezeket a reformokat azonban a kilencvenes években egyetlen kormány sem merte elkezdni. Így maradtak a tűzoltó módszerek, amelyek tovább rontották a telephe-

lyi versenyképességet. Ez pedig elvezetett oda, hogy Németország stabil nettó tőkekihelyezővé vált. Így viszont az adóbevételek nagysága csak az adók emelésével érhető el.

Ezért Németország sajátos csapdahelyzetbe került. Miközben integrációs politikájában kőkeményen képviselte a fiskális politika szigorú szankcionálását a deficitáthar megsértése esetén, saját fiskális politikájában nem tudta kialakítani azokat a feltételeket, amelyek rosszabb gazdasági helyzet esetén sem vezetnek rövid távon súlyos költségvetési nehézségekhez. Így már a kilencvenes években felmerült annak a veszélye, hogy egyszer csak az EU-n belüli stabilitási kultúra legfőbb öre maga nem lesz képes a saját maga által diktált feltételeket teljesítésére.

A kilencvenes évek utolsó harmadában a világgazdasági feltételek kedveztek a szigorú költségvetési politika megvalósíthatóságának. Ennek volt köszönhető, hogy a hiány mértéke valamennyi leendő EMU-tagországban csökkent, és néhány tagországban szufficit is kialakult.

1. táblázat

Az alapító 11 EMU-tagország összesített költségvetési deficitje 1990–1999 között
(a GDP százalékában)

Év	Költségvetési deficit	Év	Költségvetési deficit
1990	4,2	1995	5,2
1991	4,5	1996	4,4
1992	4,7	1997	2,6
1993	5,7	1998	2,0
1994	5,2	1999	1,4

Forrás: Deutsche Bank [2000] március 3..

Az 1. táblázat tíz adatból álló idősrát áttekintve, lényegében két időszak bontakozik ki: az 1990–1995 közötti hat évben a hiány mértéke növekedett, illetve relatíve magas szinten állandósulni látszott. 1996-tól megfordult a trend, és ez a pozitív változás felgyorsulva folytatódott 1999 végéig. A szigorú költségvetési politika megvalósíthatósága összefüggött azzal, hogy ez az időszak az alacsony olajárak, a töretlen amerikai konjunktúra, a mérsékelt vagy sok esetben stagnáló bérnövekedés időszaka volt.

Természetesen az egyes EU-tagországok folyó költségvetési egyenlege különböző mértékben fordult a pozitív irányú deficitcsökkentés irányába. Ezt mutatja be a 2. táblázat.

Az adatok egyértelműen mutatják az eurózóna egészére és az egyes tagországokra nézve is, hogy a bemutatott öt évben évről évre csökken a költségvetési hiány. Ebben az időszakban az eurózóna egészére nem alakult ki szufficit. 2000-ben a 12 EMU-tagország közül négyben szufficites volt a költségvetés. Ez Írország és Luxemburg esetében már hagyománynak számít, az évtized végére Hollandia is elindult ezen az úton, Belgiumban pedig először 2000-ben sikerült a szufficitnessé tenni a költségvetést. Az időszak során a nagy EMU-tagországok egyikében sem volt szufficites a költségvetés, de évről évre csökkent a német, a francia és az olasz folyó hiány mértéke. E három ország közül tradicionálisan Németországnak volt a legjobb mutatója. Így pusztán ezen adatok áttekintéséből az adott időszakban nem lehetett következtetni a német gazdaság kiélezett helyzetére. Ugyan nem gyorsan és nem is egyenletesen, de a hiány mértéke a vizsgált időszak utolsó két évében két százalék alá került.

Ez a tendencia optimizmusra adott okot mindazon proféciával szemben, hogy a Gazdasági és Monetáris Unió létrejötte után expanzív költségvetési politika párosul majd szigorú monetáris politikával. A tények a Gazdasági és Monetáris Unió első két évében és a felkészülés utolsó szakaszában éppen az ellenkezőjét mutatták.

2. táblázat

Folyó költségvetési egyenleg* a GDP százalékában az eurózóna országaiban

Ország	1996	1997	1998	1999	2000
Ausztria	-3,9	-1,5	-2,4	-2,2	-1,5
Belgium	-3,9	-1,6	-0,8	-0,6	0,1
Finnország	-1,1	-1,2	1,3	1,9	6,9
Franciaország	-3,9	-2,1	-2,7	-1,6	-1,4
Görögország	-10,2	-4,1	-2,4	-1,8	-1,1
Hollandia	-2,5	-0,7	-0,8	0,4	1,5
Írország	-2,6	0,3	2,3	2,3	4,5
Luxemburg	1,5	3,6	3,5	3,7	6,1
Németország	-2,4	-2,0	-2,2	-1,6	-1,3
Olaszország	-6,1	-2,5	-2,8	-1,8	-1,5
Portugália	-4,7	-2,3	-2,4	-2,1	-1,8
Spanyolország	-4,8	-2,6	-2,6	-1,1	-0,4
Eurózóna	-	-2,0	-2,2	-1,3	-0,8

* Pozitív szám: szufficit, negatív szám: deficit.

Forrás: 1996 és 1997. évi adatok: European Economy Supplement, 2000. április; 1998, 1999, 2000-es adatok: DIW Wochenbericht, 2002. Nr. 1-2.

A költségvetési deficit és a recesszió

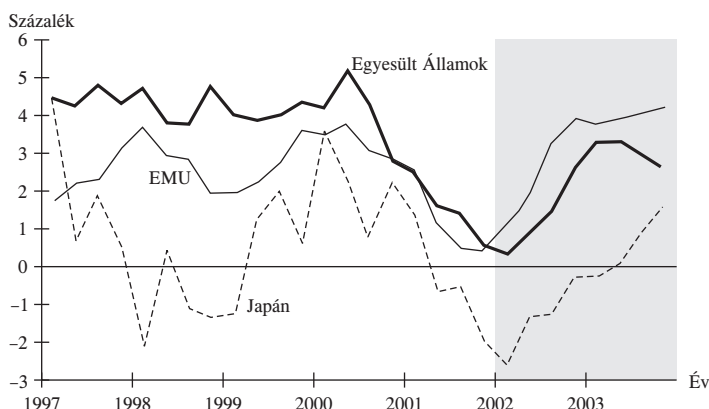
2000-ben már látszott, hogy véget ér a kilencvenes évek szárnyaló amerikai konjunktúrája. Ez pedig nemcsak a világkereskedelem mérséklődéséhez, hanem az EU-tagországok és különösen Németország gazdasági növekedésének mérséklődéséhez vezet. 2000-ben még az adatokban a fordulat nem tükröződött, de 2001-ben már klasszikus recesszió vette kezdetét az Egyesült Államokból kiindulva Németországban is. Kiderült, hogy a német gazdaság legfontosabb növekedési faktora a kilencvenes évtized egészében az export volt. Ahogy az Egyesült Államokba történő kivitel dinamikája megállt, megállt a növekedés és a beruházások dinamikája is Németországban. Ennek pedig két következménye rövid idő alatt megmutatkozott. Egyfelől a munkanélküliség növekedésében, másfelől a költségvetési deficit megemelkedésében lehetett tetten érni a kibontakozó recessziót.

Az 1. ábra jól mutatja, hogy a recesszió és az azt követő fellendülés idején az eurózóna és az Egyesült Államok növekedési trendje mennyire hasonlóvá válik. Figyelemre méltó, hogy az EMU-ban lezajlott recesszió 2001-ben kisebb volt, mint az Egyesült Államokban. A Deutsche Bank prognózisa 2002 elejétől a recesszió megszűnésével számol az Egyesült Államokban, az év végére pedig 4 százalék körüli GDP-növekedést valószínűsít. E szerint a minirecesszió ennek az évnél a végén az Egyesült Államokban lecseng. Az eurózónában időben kicsit eltolva ez az időszak 2003 első negyedében következik be, de 2003 utolsó negyedében a növekedési trendek eltérő irányt vesznek: az Egyesült Államokban kisebb visszaesés után felgyorsul a növekedés, ezzel szemben az eurózónában újra mérséklődik az év folyamán.

Németország már hosszabb ideje Olaszországgal felváltva az eurózóna legalacsonyabb növekedésű országa lett. Ezért az eurózónát jellemző növekedési trend az irányát tekintve Németországot is jellemzi, de mértékét tekintve a német növekedés az EMU-trend alatt marad. 2001 Németországban a tízéves adóreform első éve volt. Így 2000-ben többen úgy vélték, hogy az akkor tapasztalt relatíve jó növekedés az adóreform megkezdé-

1. ábra

Növekedés az Egyesült Államokban, az eurózónában és Japánban

Megjegyzés: 2002, 2003 előrejelzés.

Forrás: Deutsche Bank [2002] március 14.

sének köszönhetően folytatódni fog. A tényleges fejlemények alaposan megcáfoltak ezt. A recesszió okozta változásokat a gazdaság makroadataiban a 3. táblázat szemlélteti.

3. táblázat

A német gazdaság teljesítménye 2000–2003 között
(az előző év százalékában)

Megnevezés	2000	2001	2002*	2003*
GDP-növekedés	3,0	0,6	1,1	3,1
Személyi fogyasztás	1,4	1,1	0,4	2,4
Állami kiadások	1,2	1,7	1,5	1,1
Beruházások	2,3	-4,8	0,1	4,6
Export	13,2	4,7	2,8	9,8
Import	10,0	0,1	3,8	9,7
Ipari termelés	5,3	-0,5	1,0	5,5
Munkanélküliségi ráta	9,6	9,4	9,7	9,6
Fogyasztói árak	2,1	2,4	1,5	1,6
Költségvetési hiány a GDP százalékában	-1,2	-2,7	-2,7	-2,0

*Előrejelzés.

Forrás: Deutsche Bank [2002] március 14.

A Deutsche Bank által készített statisztika jól mutatja, hogy a költségvetés helyzete 2001-ben és még 2002-ben is meglehetősen feszített. Hiszen a GDP százalékában a folyó hiány nagysága 2,7 százalék, ami a 2000. évi szinthez képest nemcsak a többletből hiányba fordulást hozta, hanem 3 százalékos deficithatár közeli nagyságú lett. A prognózis szerint a hiány csökkenése is lassú lesz, hiszen 2003-ban már 3,1 százalékos GDP-növekedés várható és a folyó költségvetési hiány még mindig 2 százalék.

Igen optimista a növekedés összetevőit illetően a prognózis: 2003-ra igen jelentős növekedést vár a beruházások területén. Igaz, a bázis, amiről ez a növekedés bekövetkezik, viszont nagyon alacsony. Ugyanez jellemző a 2003-ban dinamikus növekedést mutató személyi fogyasztásra is. Az exportnak és az importnak a növekedése elmarad a kilencvenes években, illetve a 2000-ben tapasztalttól. Összességében tehát a Deutsche Bank prognózisa szerint a 2003-ban kezdődő fellendülés belső faktorokra épül, nem pedig a külkereskedelemre. A munkanélküliségi ráta a prognózis szerint szinten marad. Ez azt a negatív üzenetet hordozza, hogy 2003 végéig nem enyhül a német munkaerőpiac merevsége. Az ipari termelés növekedése a recesszió utáni első évben a GDP növekedését meghaladó mértékű lesz. Ezekből az adatokból áttételesen egy olyan összefüggés vélhető, hogy a beruházások fellendülésével mintha nem az importkereslet, hanem a hazai termelés kapna ösztönzést.

A pénzügyi mutatók közül a költségvetési hiánnyal kapcsolatos helyzetről már volt szó. Itt igazán pozitív fejlemények a recesszió után közvetlenül nem látszanak. Ezzel szemben az inflációs ráta alakulása igen pozitív, hiszen a recesszió első évében megugrik az infláció, de 2002-ben már jelentősen csökken, és a fellendülés első évében ehhez képest alig emelkedik.

Míndezek alapján úgy tűnik, hogy az utolsó jó gazdasági évhez (2000-hez) képest 2003-ban indul el egy új növekedési pálya. Ennek a növekedési pályának a külkereskedelmi érzékenysége kisebb lesz, mint a korábbiak. Persze ilyen típusú fellendülést már régóta várnak Németországban is és az EU-ban is, mindmáig hiába. Talán a portugál EU-elnökség idején megfogalmazott és 2002 tavaszán a spanyol elnökség idején áttekinített és megerősített célkitűzés, nevezetesen, hogy tíz év alatt az EU utolérje az Egyesült Államokat, elsősorban az informatikai forradalom vívmányainak alkalmazásában, és így a világgazdaság legdinamikusabb övezetévé váljon, tükröződik vissza a Deutsche Bank 2003-as prognózisában.

Ez a 2001–2002-ben lejátszódó minirecesszió jól mutatja az EU és benne Németország erős világgazdasági beágyazottságát. Ez az, ami együtt mozgatja a konjunktúraciklusokat az Egyesült Államokban és az EU-ban. Minél inkább belső, elsősorban modernizációs növekedési faktorokra épül a fellendülés az EU-ban és Németországban is, annál inkább fogja függetleníteni magát az EU és Németország az Egyesült Államok fejlődésétől. (Erre példa volt, amikor 1987–1988-ban az egységes belső piac kiépítésekor a cégek – a verseny kiéleződésétől tartva – jelentős beruházásokat hajtottak végre, és ezzel az EU az éppen akkor zajló amerikai recessziót elkerülte.)

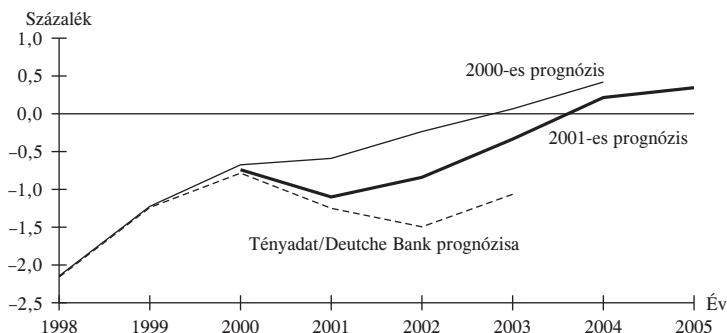
A recesszió ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy Németországban a globalizációs kihívások alapján egyre élesebbé vált bizonyos reformok elhalasztása, ami egyre sérülékenyebbé teszi a folyó költségvetés megfelelő egyenlegét. A kilencvenes években az alacsony ütemű, alapvetően az exportra építő növekedés már jól megmutatta, hogy időnként a politikai ígéretek ellenére adót kellett emelni. 2000-ben azonban a német parlament mindkét háza jóváhagyta azt a tízéves adóreformot, aminek a kezdő éve 2001 volt, és aminek a végére a cégeket terhelő adók körülbelül megfelelőznek. Így 2001-ben az adóemelés eszközéhez nyúlni már korántsem volt olyan egyszerű feladat, mint a kilencvenes években. Márpedig, ha alacsony a növekedési ütem, akkor a cégek adóterheit csökkentő reform veszélybe sodorhatja a fiskális stabilitást. Ennek volt egyik iskolapéldája a 2001-es év.

Érdeemes megnézni a 2. ábrát, amely azt mutatja, hogy a recesszió az eurózóna területén milyen változást hozott az EU Bizottság által elkészített stabilitási programokhoz képest az eurózóna összesített költségvetési egyenlegének alakulásában.

A 2. ábra jól mutatja, hogy a Bizottság 2000-re, illetve 2001-re vonatkozó előíranyzata igen nagyra törőnek bizonyult a tények tükrében. A 2000-ben készült bizottsági program szerint az összesített egyenleg 2003-ban válik nullává, a 2001-ben készített szerint

2. ábra

Stabilitási programok és a költségvetési egyenleg a GDP százalékában

Forrás: Deutsche Bank [2002] január 10.

ugyanaz 2004-ben következ be. Tehát úgy tűnik, hogy a Bizottság kicsit figyelmen kívül hagyva a recesszió fiskális politikai hatását, rövid távon szeretné elérni, hogy az összesített költségvetési egyenlegben – ha nem alakul is ki szufficit, de – tűnjön el a deficit. A Deutsche Bank prognózisa szerint, amely figyelembe veszi a recessziós hatást is, a nullszaldó elérése 2005 előtt nem lehetséges. Ebben a időeltolódásban mindenképpen benne van az, hogy az eurózóna összesített GDP-jében Németország aránya 32,4 százalék. Ez a súly pedig olyan nagy, hogy az összesített eurózónára vonatkozó adatok erős kapcsolatot mutatnak a német gazdasági teljesítményekkel.

2002 tavaszán úgy tűnik, hogy ennek az évnak az utolsó harmadában már az Egyesült Államokban megkezdődik a fellendülés. Ebből fakad a Deutsche Bank már idézett optimista prognózisa a 2003-as német GDP-növekedésre vonatkozóan. Ennek az eredménynek az elérése azonban erősen függ attól, hogy a cégek beruházási kedve hogyan változik. Ez pedig erősen függ attól, hogy az adóreform hogyan halad előre, és a cégek érzékelhetnek-e már ebből valamit. 1999-ben készült egy összehasonlítás néhány OECD-tagország vállalati adószintjének nagyságáról. Érdeemes idézni ezt az adatsort, ha arra a kérdésre keressük a választ, vajon elindul-e 2003-ban a beruházásalapú GDP-növekedés (4. táblázat).

A 4. táblázat igen plasztikusan mutatja meg, hogy Németország hova kerül az adóreform végrehajtása utáni 38,7 százalékos értékkel. Kikerül a legfejlettebb, magas jóműveltségi költségekkel és így magas adóhányaddal rendelkező EU-tagországok köréből, de valamivel magasabb marad a vállalati adószint, mint az angolszász gazdaságfilozófia két európai képviselőjénél, a briteknél és az íreknél. Figyelemre méltó, hogy két kis fejlett EU-tagország (Hollandia, Dánia) jelenlegi adószintje is alacsonyabb, mint a reform végrehajtása utáni német mutató lesz. Mindenesetre a német telephelyek vonzereje jelentősen nőni fog a reform után. Ezzel kapcsolatban azonban két problémát kell hangsúlyoznunk. Egyrészt azt, hogy ehhez tíz évre van szükség. Másrészt azt, hogy ennyi idő alatt az 50 százalékos adószint fölötti körből is kikerülhet még néhány ország. Így a relatív telephelyi előnye Németországnak a 4. táblázatban bemutatott helyzethez képest kisebb lehet.

Összességében megállapítható, hogy Németország gazdasági súlya és a stabilitási kultúra képviselőjében betöltött szerepe alapján a 2001-ben és 2002-ben kialakult költségvetési deficit nagysága aggodalomra adhat okot. Ezt az álláspontot képviselte az EU Bizott-

4. táblázat

A vállalati adószint alakulása néhány OECD-országban
(összes adó a nyereség százalékában)

Ország	1999
Olaszország	58,3
Franciaország	54,2
Németország	51,8*
Kanada	51,2
Japán	49,9
Egyesült Államok	45,8
Spanyolország	44,8
Ausztria	43,0
Belgium	40,2
Portugália	39,6
Görögország	35,0
Hollandia	35,0
Dánia	34,0
Nagy-Britannia	30,0
Írország	28,0

* Németország a 2001. évi adóreform után: 38,7 százalék.

Forrás: IDW. 1999. november 24. (Nr. 43.)

ság is, amikor 2002 februárjában figyelmeztette Németországot a folyó költségvetési hiány növekedésének veszélyes mértékére. Németország ezt a figyelmeztetést nem vette jó néven, mert a *stabilitási és növekedési paktum* megszületését is saját erőfeszítésének tekinti. Így egyáltalán nem tartotta szükségesnek, hogy ennek betartására bárki is úgy érezze, hogy figyelmeztetnie kell.

Végül is az Európai Tanácstól elmaradt a figyelmeztetés, mert a német pénzügyminiszter meggyőzte a Bizottságot, hogy a német pénzügyminisztérium olyan takarékosági programot dolgozott ki, amivel biztosítani lehet, hogy GDP-ben mért háromszázalékos deficithatárt a német költségvetés egyenlege egyetlen évben sem fogja elérni vagy meghaladni. Ha a romlás elsősorban a recesszió számlájára írható, akkor talán 2002-ben még nagyobb az esélye annak, hogy ilyen vészhelyzet már nem jöhet létre.

A német stabilitási program néhány jellemzője

2001 decemberében áttekintették a német stabilitási programot, és a megváltozott növekedési feltételeknek megfelelően átalakították. Ezen az alapon folyamatosan alatta marad a német költségvetés folyó egyenlege a három százalékos deficithatárnak. Az adóreform előrehaladtával folyamatosan csökken a költségvetési újraelosztás nagysága. A 2001 novemberében aktualizált stabilizációs program szerint a kiadások aránya a 2000. évi 48,4 százalékról 2005-re 44,5 százalékra csökken majd. Érdeemes a stabilizációs költségvetés egyes tételeiről az 5. táblázatot áttekinteni.

A két különböző időpontban készített program jelentős különbséget mutat a kiadások GDP-ben mért arányának az időszakon belüli változását illetően. Öt egymást követő évben, 2000 és 2004 között a 2000. októberi program szerint minden évben kisebb ez a mutató, mint a 2001 novemberében készített programban. Még 2005-ben sem éri el a

5. táblázat

Az adó, a szociális járulék és a költségvetés kiadási oldala a GDP százalékában

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Adó	24,6	23,0	23,5	23,5	23,5	23,0
Szociális járulék	18,7	18,5	18,5	18,5	18,0	17,5
Kiadások (2001. novemberi terv)	43,3	41,5	42,0	42,0	41,5	41,0
Kiadások (2000. októberi terv)	43,0	41,0	41,0	40,5	40,5	–

Forrás: Stabilitätsprogramm ... [2001].

novemberi program szerinti mutató a 2000. októberi programban 2001-re várt relatív kiadáscsökkenést. Így a 2001. novemberi stabilizációs program a központi költségvetés újraelosztó funkciójának kisebb és lassúbb csökkenését vetíti előre 2005-ig. Ahhoz, hogy ez teljesüljön, határozottan szükség van arra, hogy a német gazdasági növekedés közép-távon dinamikusabbá váljék.

Az adatokból világosan kitűnik, hogy az adóbevételek és a szociális befizetések fokozatos csökkenésével a GDP százalékában a költségvetési kiadások is fokozatosan csökkennek. Jól látható, hogy a GDP-ben mérve 2001-ben a költségvetési kiadásokat radikálisan visszafogták. Így sikerült elérni, hogy a 0,6 százalékos GDP-növekedés végül is ne vezessen az adóreform első évében túlzott költségvetési deficithez. Továbbá az is kiderül az 5. táblázatból, hogy a GDP százalékában 2002-ben az adóbefizetés kicsit nő, és a szociális járulék változatlan marad. Így a kiadási oldal 5 százalékponttal növekedhet.

Az a remény is látszik a tervezetből, hogy 2002 és 2004 között a GDP-hez viszonyított adóbevétel nagysága változatlan marad. Erre csak akkor van lehetőség, ha a GDP növekedése felgyorsul. Hiszen az adóreform évről évre halad előre. Az adóreform szempontjából a bemutatott hat évben a legjelentősebb változás 2001-ben történt. Nyilvánvalóan nem az adó mértékének a csökkenése önmagában a legjelentősebb, hanem együttes hatása a GDP igen alacsony növekedésével. Míg az adóbevételek GDP-ben mért aránya 2001-ben és 2005-ben azonos, addig a szociális befizetések GDP-ben mért aránya 1 százalékkal csökken 2005-ben. Így alakul ki, hogy a vizsgált hat évben a költségvetési kiadások aránya a GDP-hez viszonyítva 2005-ben a legalacsonyabb. Nyilvánvaló, hogy ez a reform előrehaladását tükrözi.

2000 és 2005 között az államadósság mértéke évről évre csökken, jelezvén, hogy a pénzügyi stabilitás folyamatosan javul (6. táblázat).

A 2001. évi gazdasági teljesítmények hatása igen jól látszik a német stabilitási program két különböző időpontban készített változatának adataiból. 2000 októberében az államadósság csökkenésének olyan dinamikáját látták lehetségesnek, ami öt év alatt 5,5 százalékos mérséklődést eredményez a GDP százalékában. 2001-ben ugyancsak egy ötéves

6. táblázat

Az államadósság nagysága a GDP százalékában

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005
2001. novemberi terv	60,3	60,0	60,0	59,0	57,0	55,5
2000. októberi terv	60,0	58,0	57,5	56,5	54,5	–

Forrás: Stabilitätsprogramm... [2001].

előrejelzés során 4,5 százalékos folyamatos csökkenéssel elért mérséklődést irányoztak elő 2005-re. Így a 2001. novemberi stabilitási terv szerint 2005-ben a GDP százalékában nagyobb lesz az államadósság, mint az egy évvel korábbi terv alapján 2004-ben. Jól látszik tehát a 2001. évi alacsony GDP-növekedés hatása a középtávú pénzügyi stabilitásra.

Míndez előrevetíti, hogy ha a következő öt évben bármilyen okból nehéz gazdasági feltételek teremődnek Németország számára, ismételten olyan helyzet alakulhat ki, amely *stabilitási és növekedési paktum* szabályozása szerint okot ad a figyelmeztetésre. Ezért a 2002 elején bekövetkezett helyzet akár egy olyan figyelmeztetésértékű elmaradt figyelmeztetés lehet, ami középtávú reformgondolatokat erősíthet meg Németországban.

A német gazdaság középtávú rizikófaktorairól a pénzügyi stabilitás szempontjából

Hosszabb ideje vitakoznak már Németországban arról, hogy a Gazdasági és Monetáris Unió létrejötte után a nemzeti keretek között maradt fiskális politika deficitkövetelményének tartós teljesítése a föderatív politikai struktúrájú országban csak akkor lesz valóban elérhető, ha nemcsak a szövetség, hanem a tartományok és a helyi közigazgatás (közigazgatási jogú kisebb egységek) szintjén is érvényesítik a paktum folyó költségvetési deficitre vonatkozó követelményeit. Mindmáig nem született meg Németországban az a törvényi szabályozás és monitoringtevékenység, ami lehetővé tenné, hogy ilyen bontásban folyamatosan nyomon lehessen követni a költségvetési egyenleget. Érdemes megnézni, hogyan alakult ennek közigazgatási struktúra szerinti megoszlása az adóbevételekből (7. táblázat). Hiszen ebből lehet következtetni arra, hogy mekkora az az adóbevétel, aminek az elköltése független a szövetségi költségvetéstől.

Az adatokból egyértelműen kitűnik, hogy az állami összteljesítmény a költségvetés egyenlegét tekintve a szövetségi és a tartományi szinttől erősen függ. Elemzők rámutattak arra, hogy az egyenleg alakulása tartományi szinten még nyomon követhető, bár a rendszer nem épült ki. A helyi közigazgatás szintjén azonban év közben nincs semmiféle ellenőrzési lehetőség.

A tartományi finanszírozás fokozott megfigyelése és ellenőrzése a továbbiakban a *stabilitási és növekedési paktum* szabályozásának megfelelően elengedhetetlenül szükséges. A 14 tartományi hatáskörrel rendelkező közigazgatási egység közül a *paktum* szerinti figyelmeztetésre mindenekelőtt Berlin számíthatna, ahol 2001-ben a folyó hiány 6,9 százalék volt a GDP-hez viszonyítva. Magas volt Thüringiában is, ahol ez a szám 2,61 százalék. A 14 tartományi költségvetéssel bíró közigazgatási egység közül 2 százalék fölött alakult a GDP-ben mért éves hiány hat tartományban. Így a továbbiakban csak akkor lehet arra számítani, hogy a költségvetésnek elég játéktere van a veszély érzékelésére és az év közbeni korrekciókra, ha a szövetségi és a tartományi szintű költségvetési egyenlegek minél előbb folyamatosan megfigyelhetők.

A középtávú fiskális egyensúlyt igen érzékenyen befolyásolja az, hogy a német társadalom erősen öregszik (8. táblázat). A pénzügyminiszterek és a jegybank elnökök tanácsa (Ecofin) igényt tart arra, hogy a német fiskális politikai előirányzatok kialakulásakor folyamatosan elemezzék a korstruktúrát, hiszen a 2000-es évek folyamán az öregségi kvóta 30 százalékot meghaladó mértékűre nő. Erre már 2010-ben számítani lehet. 2000-ben ez az arány körülbelül egynegyed. A nyugdíjas korcsoport aránya a dolgozó lakossághoz viszonyítva 2010–2050 között 50, illetve azt meghaladó százalékot fog kitenni.

A lakosság előregedése sürgetővé teszi Németországban a nyugdíj- és egészségügyi rendszer privatizációját. Az államilag biztosított egészségügyi ellátás – ami már ma is alig biztosítható a költségvetésből – egyre drágább lesz. A befizetések erőteljesen nőnek,

7. táblázat

A folyó költségvetési egyenleg alakulása a különböző közigazgatási és állami szinten

Év	Összállami	Szövetségi	Tartományi	Helyi közigazgatási
1996	-3,4	-1,9	-1,1	0,0
1997	-2,7	-1,6	-1,2	0,0
1998	-2,2	-1,8	-0,7	0,2
1999	-1,6	-1,6	-0,5	0,2
2000	1,2	1,2	-0,4	0,2
2001	-2,6	-1,3	-1,2	0,1
2002	-2,7	-1,5	-1,1	0,0

Forrás: IDW. 2002. február 28. (Nr. 9.)

8. táblázat

Öregségi kvóta 1999–2005 között Németországban*

Bevándorlási egyenleg	1999	2010	2020	2030	2040	2050
Alacsony	25,4	33,3	36,2	47,5	57,1	57,3
Közepes	25,4	33,1	35,5	45,6	53,6	53,4
Magasabb	25,4	33,1	35,0	44,2	51,2	50,9

* A 65 éves és annál idősebb lakosság aránya a 20 és 65 évnél fiatalabb dolgozóképes lakossághoz képest.

Forrás: *Stabilitätprogramm...* [2001].

de még így is egyre nagyobb hiányokat mutat a nyugdíj- és egészségügyi kassa, s a deficitet más forrásból kell ellensúlyozni. 2001-ben a törvényesen garantált nyugdíjak biztosításához szükség volt az áfa-kulcs egy százalékpontos emelésére és a környezetvédelmi adó egy részének átcsoportosítására is. Az elsősorban a német munkaadók véleményét tükröző hírlevélben (IWD) 2001-ben külön elemzést készítettek erről a keresztfinanszírozásról. A környezetvédelmi adót, amelyet 1999 áprilisában vezettek be, különösen sérelmezték a német munkaadók, mert az EU többi tagországa nem vezetett be ilyen adót. Így az akkor nemrég hatalomra került SPD–Zöld kormánykoalíciónak ez a lépése kifejezetten a német telephelyek versenyképességét rontotta. Érdemes egy prognózist áttekinteni a nyugdíjkassa kiegészítéséhez szükséges áfa- és ökoadó nagyságáról (9. táblázat).

A bemutatott öt évben több mint kétszeresére nő e két adóból a nyugdíjkassa finanszírozására fordított összeg. Érdemes utalni arra is, hogy a finanszírozásban a két adó aránya radikálisan megváltozik. Így míg az áfa-bevételekből a nyugdíjkasszába kerülő összeg bár évről évre nő, de összességében 1 milliárd márkát meg nem haladó értékhatárok között marad, addig a környezetvédelmi adó csaknem megnégyszereződik a bemutatott öt évben. Persze ezek az adatok annak illusztrálására is szolgálnak, hogy mennyiben szolgálja az öko-adó a környezetvédelem javulását és javítását.

Az egészségügyi ellátórendszerben 1996 óta fokozatosan hajtanak végre reformokat (például a szabad orvos-, illetve egészségügyikassa-választás stb.), azonban az állami-garantált egészségügyi kiadások mégis évről évre emelkednek. Így a folyó költségvetési hiány alakulására egyre nagyobb veszélyt, illetve kihívást jelent a finanszírozási formáiban alig változó betegbiztosítási rendszer fenntartása. Érdemes néhány adatot bemutatni az egészségügyi kassa finanszírozási igényéről. [Az egészségbiztosítási járulék nagysága az 1970. évi 8,2 százalékról 2002-ben 14 százalékra fog nőni (IWD 2002.

9. táblázat

A nyugdíjasszába kerülő áfa és környezetvédelmi adó nagysága 1999–2003 között
(milliárd márka)

Megnevezés	1999	2000	2001	2002	2003
Áfa	15,5	14,1	14,5	14,8	16,4
Környezetvédelmi adó	8,4	17,4	22,3	27,5	32,8
Összesen	23,9	31,5	36,8	42,3	49,2

Forrás: IWD. 2001. április 26–27. (Nr. 17.)

március 21. 4. o.) Nyilvánvaló, hogy ez a német telephely megítélését a befektetők számára tovább fogja rontani.

Összességében tehát a romló korstruktúra már a 2000-es évek elején alig finanszírozható nyugdíj- és egészségügyi ellátást okozott. A privatizáció mindkét területen egyre sürgetőbbé válik. Ezen a területen azonban mindmáig alig történt előrelépés, mert minden eddigi kormány beleütközött a lakosság erőteljes ellenállásába. Így a 2002-ben befejeződő kormányzati ciklus az államháztartási reform területén egyetlen nagy lépés megtételét tudhatja magáénak, ez pedig a tízéves adóreform elfogadása. Így a költségvetési egyensúly rossz növekedési időszakban igen nagy kihívásnak van kitéve a *stabilitási és növekedési paktum* kívánalmainak való megfelelés érdekében.

A Költségvetési Tanács döntéséről és néhány gazdaságpolitikai dilemmáról

A Költségvetési Tanács ez év márciusának végén döntést hozott arról, hogy az Ecofin által megfogalmazott stabilitási célt, nevezetesen, hogy 2004-ben az eurózóna egészében közel kiegyenlített költségvetésnek kell kialakulnia, Németországban nemzeti keretek között is el kell érni. A döntés néhány eleme azt célozza, hogy a deficit és a bevételek megosztása a szövetség, a tartomány és a helyi közigazgatási egység között legalább keretszámaiban meg legyen határozva.

A szövetségi költségvetés kiadásait 2003-ban és 2004-ben átlagosan 0,5 százalékkal csökkenteni kell 2002-höz képest. A tartományoknak és a helyi közigazgatási központoknak a kiadásnövekedést átlagosan 1 százalékra kell korlátozniuk. Mindhárom közigazgatási egységnek döntést kell hoznia arról, hogy a nettó hitelfelvételét csökkenti, valamint a jelenlegi és az újonnan keletkező tevékenységéből eredő pénzügyi terheket korlátozza.

Arról, hogy milyen költségvetésre kell törekedni, valamint arról, hogy a Költségvetési Tanácsnak milyen pótlólagos jogosultságot kell kapnia, egy új költségvetési alaptörvénynek kell még ebben a kormányzati ciklusban életbe lépnie. Ha a közös kiadási célkitűzést valamelyik közigazgatási szinten nem tartják meg, akkor a Költségvetési Tanács konkrét javaslatokat készít ennek a helyzetnek a megszüntetésére, és ezzel nyomást gyakorol a vétkes közigazgatási egységre.

A 2004-es évben megengedhető összköltségvetési deficit felosztása a szövetség és a többi közigazgatási egység között, valamint a szociális járulék területén 55:45 arányban fog megtörténni. Ez a felosztási arány 2005-ben és 2006-ban is fennmarad.

Látható, hogy ez a március végén született határozat igyekezett a legfontosabb keret-szabályokat már biztosítani ahhoz, hogy ezek alapján ne jöhessen létre 2003-ban és 2004-ben túlzott deficit.

A német pénzügyminisztérium ugyan elkerülte a nemzetközi szintű megrovást, de a német a költségvetési politikát elemzők olyan kemény kritikában részesítik a négyéves

kormányzati ciklus utolsó évében lévő kormánykoalíciót, hogy az felér egy EU-figyelmeztetéssel. Mindenekelőtt egy visszatérő kritika azt hiányolja, hogy nem alakult ki olyan átfogó és középtávú szabályozás, ami alkalmas lenne arra, hogy a konkrét gazdasági helyzetnek megfelelően biztosítsa a stabil költségvetést. A jelenlegi stabilitási programot több szempontból is irreálisan pozitívnak ítélik. Egyrészt a költségvetési egyensúlyhoz a GDP növekedésének 2003-ban és 2004-ben nem szabadna 2,5 százalék alá esnie, mert ellenkező esetben a költségvetés kiegyensúlyozásához nem lenne elegendő a beszedhető adó. Kisebbségi növekedés esetén a 2004-ben megcélzott költségvetési egyensúly sem érhető el.

A másik fontos kritikai elem arra irányul, hogy a megengedhető össz-szövetségi deficit vertikális és horizontális felosztása a különböző közigazgatási szintekre nem elég átfogó. Többek között az sincs szabályozva pontosan, hogy szükség esetén milyen szankciók léptethetők életbe.

További problémát jelent, hogy 2004-re nem igazán várható az össz-szövetségi költségvetésben kiegyenlített állapot. Feltehetően a Költségvetési Tanács jelenlegi döntése ezért nem foglalja közre a részletekbe menő szabályozással. Ez pedig arra utal, hogy a közeljövőre nézve sok bizonytalansági tényezővel kell a német gazdaságnak szembenéznie.

Bár a stabilitási program bemutatásával a német pénzügyminiszternek sikerült elkerülni az EU-figyelmeztetés megfogalmazását, magában Németországban sok a kétség afelelől, hogy az ország valóban elkerülheti-e az adósságcsapdát. Német kutatók számításai szerint „2001 eleje óta a német államadósság másodpercenként 1,297 euróval nő. A szövetség, a tartományok és a helyi közigazgatás összesített kötelezettsége 1217 milliárd eurót tesz ki. Ez egy elképzelhetetlenül nagy összeg: ha az állam mostantól több adósságot nem gerjesztene, és minden hónapban 1 milliárd eurót törleszt, még akkor is kerekén 100 évre lenne szükség ahhoz, hogy az adósságai megszűnjenek...” (FAZ [2002a]).

A *stabilitási és növekedési paktum* szabályainak alkalmazásában az EU döntéshozó szerveinek sincs még megfelelő tapasztalata. Talán ennek is köszönhető, hogy a spanyol elnökségnek megfelelően Rodrigo Rato spanyol gazdasági miniszter hozta nyilvánosságra azt a döntést, hogy sem Németországot, sem Portugáliát a 12 pénzügyminiszter találkozóján elhangzottak alapján nem indokolt figyelmeztetésben részesíteni. Ennek ellenére tovább él Németországban az a gyanú és félelem, hogy nem sikerül tartósan stabil költségvetést elérni. Ezért többféle gondolat felmerült arról, hogyan lehetne Németországot tartós növekedési pályára állítani és megteremteni a növekvő nettó tőkebevonás feltételeit.

Ennek keretében élénk vita zajlott arról, hogy milyen bérpolitikát és általában milyen munkaerő-politikát kellene folytatni Németországban. A vitára az adta az alkalmat, hogy a kormánykoalíció működésének utolsó évében ismét 4 millió fölé nőtt a munkanélküliek száma. Sokan úgy vélik, hogy Németországban magas a minimálbér és olyan fejlett a munkanélkülieket védő szociális háló, hogy más országokkal összehasonlítva a munkanélküliek magasabb támogatást kapnak, mint máshol az alacsony bérűek. Ezt állította egy, a Frankfurter Allgemeine Zeitungnak adott interjújában a híres brit tudós lord Dahrendorf (FAZ [2002b]).

A 630 márkás minimálbér feladása mellett érvelt a világhírű liberális gondolkodó Dahrendorf: arra is utalt, hogy a német szövetségi költségvetés dilemmája alig lesz megoldható, ha a szociális kiadások nem csökkenthetők, és a magas adókat, ha nem is radikálisan, de csökkenteni kell. Utalt arra is, hogy politikailag nem vállalható az adók gyors csökkentése. Ez pedig az egész pozitív folyamatot alig érzékelhetővé teheti. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy 2001-ben látva a GDP igen alacsony növekedési esélyeit, több szakértő utalt arra (főleg az ellenzémi pártok sorából), hogy a későbbi évekre tervezett adócsökkentést időben előbbre kellene hozni. A pénzügyminisztérium ezt a lehetőséget kategorikusan elutasította.

Mindebből egy olyan kép bontakozik ki, aminek alapján nem igazán van garancia arra, hogy Németországban kilátás van tartósan magasabb GDP-növekedésre. Ahogy a korábbiakban már volt szó róla, 2003-tól a német gazdaság növekedési faktorai megváltozhatnak, és a belföldi kereslet szerepe növekedhet. Nem zárható ki, hogy a lakossági fogyasztás növekedésével a keresletélénkítés eszközához nyúl a kormány, vagy pontosabban fogalmazva, a szakszervezetek a választási évben jelentősebb béremelkedést érnek el. A szakértők egy része tart ettől, és felhívja a figyelmet arra, hogy kizárólag a kínálati gazdaságpolitika elvei alapján, az adócsökkentés eszközével lenne célszerű a növekedést élénkíteni. A jóváhagyott adóreform ebbe az irányba hat, de a megvalósítás üteme jelenleg még nem elég meggyőző ahhoz, hogy járulékos pozitív hatása lenne a növekedési ütemre. Ezért német közgazdászok attól tartanak, hogy megvan a veszélye a keresletorientált gazdaságpolitika létrejöttének 2002-ben. Ez a stabilitási program szempontjából is komoly rövid távú veszélyeket hordoz magában.

A német gazdaság növekedési kilátásairól

A 2001 novemberében aktualizált középtávú szövetségi költségvetési előirányzat szolgált annak a magyarázatnak az alapjául, amit a német pénzügyminiszter a Bizottság számára előadott abból a célból, hogy végül is az ország elkerülje az Európai Tanács figyelmeztetését. Nyilvánvaló, hogy a már bemutatott középtávú előirányzat és az azt követően részletezett rizikófaktorok elég kis játékteret biztosítanak a pénzügyminisztérium számára, ha a GDP-növekedés 2005-ig nem a várakozásoknak megfelelően fog alakulni. A terv növekedéssel kapcsolatos előrejelzéseit a 10. táblázat tartalmazza.

A 2005-ig terjedő időszak az előző öt éves szakaszhoz képest néhány területen lényeges változást mutat. Az öt év egészét összehasonlító mutatók közül figyelemre méltó, hogy az elkövetkezendő középtávú időszakban a GDP növekedése felgyorsul összességében, egy foglalkoztatottra és egy munkaóra-ra vetítve is. A felgyorsuló GDP-növekedést az öt éves időszak egészében az előző öt évhez viszonyítva gyorsabb személyijövedelem-növekedés kíséri, és a munkával töltött idő is tovább rövidül, de lassabban, mint az előző öt évben.

Az éves átlagos mutatók alapján figyelemre méltó, hogy milyen dinamikus foglalkoztatotti jövedelemnövekedés tapasztalható az előző öt évhez képest. Ezt 5 százalékponttal nagyobb átlagos GDP-növekedés alapozza meg. A kérdés tehát az, hogy az átlagos 1,7 százalékos éves növekedés, ami az 1995 és 2000 közötti időszakot jellemezte, vajon mitől emelkedik meg 2000 és 2005 között évi átlagos 2,2 százalékra.

Ha a kilencvenes évek töretlen amerikai konjunktúrájából indulunk ki, akkor legalább két feltétel teljesítésére szükség lenne ahhoz, hogy az átlagos növekedési ütem magasabb legyen ebben az öt évben, mint az előzőben. Az egyik feltétel az, hogy az informatikai forradalom eredményeinek alkalmazása felgyorsuljon. A másik pedig az, hogy a termelési oldalról rendelkezésre álljon az ehhez szükséges tőke. A kilencvenes évtizedben Németország nettó tőkekihelyező volt. Az adóreform természetesen növeli a telephelyi előnyöket. Az azonban kérdéses, hogy ez az évtizednyi időt igénylő folyamat ebben az öt évben olyan markáns változást okoz-e, ami a tőkemozgás irányának radikális fordulatát eredményezi. A 11. táblázat pillanatfelvétel-szerűen mutatja az 1999. végi működőtőkemozgást a német gazdaságban.

Az ágazatok szerinti tőkemozgásban a nagyságrendileg vezető feldolgozóipari, valamint a hitel- és biztosítási üzletágban jelentősen meghaladta a tőke kivétel a tőkebeáramlást. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a nagy tradíciókkal rendelkező német feldolgozóipar 1999-ben (az euró induló évében) úgy ítélte meg a német telephelyet, hogy verseny-

10. táblázat
Foglalkoztatás, termelékenység, növekedés, 2000–2005

Év	Foglalkoztatotti jövedelem	Egy foglalkoz- tatottra jutó munkaóra	GDP		
			összesen	egy foglalkoz- tatottra	egy munkaóra
Százalékos változás összesen					
2000/1995	3,1	-3,2	9,0	5,8	9,3
2005/2000	4,0	-2,0	12,0	7,5	9,5
Évi átlagos százalékos változás					
2000/1995	0,6	-0,6	1,7	1,1	1,8
2005/2000	1,0	-0,5	2,2	1,5	2,0

Forrás: Finanzplan... [2001].

11. táblázat
A közvetlen tőkebefektetések helyzete 1999 végén
(német befektetések külföldön és külföldi befektetések Németországban)
(milliárd euró)

Megnevezés	Német befektetők külföldön	Külföldi befektetők Németországban
Ágazatok szerint		
Feldolgozóipar	152,2	78,5
Hitel- és biztosítási üzletág	136,2	38,3
Kereskedelem, javítás	55,2	32,0
Egyéb szolgáltatások	41,7	68,0
ezen belül: befektetési társaságok	26,2	52,0
Egyéb iparágak	12,2	4,4
Országcsoportok szerint		
EU-tagországok	180,3	135,1
ezen belül: Franciaország	23,1	23,0
Egyéb ipari államok	161,2	83,3
ezen belül: Egyesült Államok	129,0	51,6
Fejlődő országok	39,3	4,3
Reformországok	24,6	14,4

Beruházások külföldön: 405,4 milliárd euró, beruházások Németországban: 224,1 milliárd euró.

Forrás: Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2001. április 16. 19. o.

képessége számára a külföldi befektetések előnyösebbek. Ha az országcsoportokat nézzük, ahova a német tőke áramlott, akkor kitüntetett jelentősége van az EU-tagországoknak és az Egyesült Államoknak. A 11. táblázatból egy másik érdekes összefüggés is kiolvasható, nevezetesen az, hogy az EU-tagországok befektetései Németországban nagyságrendileg közelítenek az EU-ba irányuló német befektetésekhez. Ez egyetlen más országcsoport esetében sem mondható el. Egészében tekintve 1999-ben majdnem kétszer annyi tőke áramlott ki Németországból, mint amennyi oda beáramlott. Ezen a helyzeten kellene az elkövetkezendő öt éves időszakban radikálisan változtatni.

12. táblázat

Az információs technológiai forgalom a GDP százalékában 2000-ben
néhány OECD-országban

Ország	Százalék
Egyesült Államok	8,7
Svédország	8,3
Svájc	7,8
Egyesült Királyság	7,4
Lengyelország	7,0
Hollandia	6,9
Spanyolország	6,8
Japán	6,5
Finnország	6,4
Franciaország	6,2
Dánia	6,2
Görögország	6,1
Ausztria	5,9
Belgium/Luxemburg	5,8
Németország	5,7
Olaszország	5,5
Írország	5,4
Norvégia	5,1

Forrás: IWD, 2001. április, Nr. 14.

A német gazdaság versenyképességét mutatja, hogy milyen a kereskedelme informatikai termékekből a fejlett ipari országokhoz viszonyítva (12. táblázat).

Az Egyesült Államok, Svédország, Svájc és Nagy-Britannia mutatója jelenti azt a színt vonalat, ami az informatikai forgalom szempontjából világ gazdasági összehasonlításban jelentős. Németország 18 ország közül a 15. helyre szorult. Ez jól érzékelteti, hogy ebből a nagyon dinamikus üzletágból a német részesedés messze a feldolgozóipari fejlettsége alatt van. A kérdés az, hogy megindul-e egy gyors felzárkózás a 2005-ig terjedő időszakban.

Az utolérés legfontosabb feltétele a beruházások tartós fellendülése. A kilencvenes évtized éppen egy olyan változást hozott a német gazdaságban, ami a telephelyi versenyképesség romlása miatt a modernizációs beruházások elmaradásával járt.

A 13. táblázat adatai szerint 1999 és 2002 között a gépi beruházások éves növekedése folyamatosan nagyobb Németországban, mint amit az eurózóna összesített adata mutat.

13. táblázat

A gép- és berendezésberuházások alakulása Németországban és az EMU-ban
(szezónális hatásoktól megtisztított adatok, az előző év százalékában)

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Gazdasági és Monetáris Unió	–	–	2,5	3,4	2,6	2,6
Németország	4,0	9,4	7,4	9,0	5,9	6,5

Forrás: DIW Wochenbericht, 2001. április, Nr. 15-16.

A 2001 tavaszán készült statisztika 2002-es prognózisának¹ még teljesülnie kell. A tényadatok azonban arra utalnak, hogy a német cégek pozícióik védelmében 1998 óta a korábbinál dinamikusabb beruházási tevékenységet folytatnak az eurózónában is.

Jelenleg már hallhatók olyan vélemények, amelyek szerint, ha az Egyesült Államokban el is indul ebben az évben a növekedés, Németországban 2003 előtt nem lehet erre számítani. Ezért igen fontos, hogy 2002-ben a költségvetés stabilitása érdekében milyen intézkedéseket hoznak. Nyilvánvaló, hogy függetlenül az EU figyelmeztetésének elmaradásától, ez az év „veszélyes” év lesz. Bár sokan úgy tartják, hogy az elmúlt tíz év elegendő tapasztalattal szolgált ahhoz, hogy a monetáris unióra készülők, illetve abban részt vevő EU-tagországok pénzügyminiszterei igazán ügyesek, ha különböző könyvelési trükkökkel egy adott évben alacsony deficitet kell produkálni. Ezt a gazdaságpolitika bírálója is tudja Németországban, s ezért egyáltalán nem a 2002-es év gazdasági teljesítményeiért aggódnak, hanem sokkal inkább azért, hogy 2003 és 2006 között sikerül-e nullszaldóssá tenni a szövetségi költségvetést, vagy sem.

A német gazdasági helyzet néhány, az európai integrációra gyakorolt hatásáról

Ahogy már szó volt róla, 1995 után az EU-tagországok költségvetése is elmozdult a szufficitet egyenleg felé – köszönhetően a kilencvenes évek amerikai konjunktúrájának, a globalizációnak és nem utolsósorban néhány nagy EU-magországban az alacsony növekedésnek és az ennek nyomán visszatartott béremelkedésnek és a relatíve alacsony beruházási rátának. Ezt vette és veszi mindmáig figyelembe a Bizottság a stabilitási előirányzatainak elkészítésekor. Ezért merül fel a kérdés: vajon a költségvetési politika összesített eredményei alapján az euró zóna teljesítményei 2001-ben és 2002-ben kivételnek tekinthetők, vagy egy új trend kezdetének. Erre ma még természetesen nem lehet válaszolni.

Mindenesetre látva a stabilitási kultúra európai őrzőjének, Németországnak az ebből a szempontból bizonytalan közeljövőjét, felmerül a lehetősége annak, hogy a Bizottság veszi át ezt a szerepet. Ebből pedig az a sajátos helyzet adódna, hogy bár a maastrichti szerződés szabályozásának megfelelően a fiskális politikáknak az eurózónán belül nemzeti keretek között kell maradniuk, de e szabályozás hatására a nemzeti fiskális politikák fölött mégis megjelenik a Bizottság monitoringtevékenységének formájában egy szupranacionális elem: ha a Bizottság veszélyt érez, akkor ez önmagában elég ahhoz, hogy az érintett EMU-tagország kényszerítve érezze magát költségvetési politikája újragondolására és részleges revíziójára.

Érdemes egy kicsit játszani azzal a gondolattal, mi történt volna, ha egy megreformált, versenyképes Németország képviselné a stabilitási kultúrát az eurózónán belül. Nyilvánvaló, hogy néhány EU-tagország részéről felmerült volna az a – kilencvenes évek elején a EMU-ra való felkészülés idején már időnként elhangzott – kritika, hogy az újraegyesített Németország hegemon szerepre törekszik az EU-ban.² Ennek a veszélye múlt el akkor, amikor a Gazdasági és Monetáris Unió első hároméves működése után először a *stabilitási és növekedési paktum* szankcióit éppen Németországgal szemben akarta a Bizottság érvényesíteni.

¹ A 2001 áprilisában készült prognózis még 2002-re a német gazdaság fellendülésével számolt.

² Az egységes belső piac 1992 januárjában jött létre, éppen egy recessziós időszak közepén. Németországot ez a recesszió időben később érte el, mert egy rövid időre hatását ellensúlyozta az újraegyesítés. Az újraegyesítésnek inflációs hatása volt. Ezért a Bundesbank kamatot emelt. A szabad tőke mozgás miatt az antirecessziós gazdaságpolitikát folytatni szándékozó többi EU-tagország sem csökkenthetett kamatot, ha egy akkora ország, mint Németország pont az ellenkezőjét teszi. Emiatt hegemon törekvésekkel vádolták Németországot, s nem sok megértést tanúsítottak az újraegyesített ország gazdasági gondjai iránt.

Ebből a szempontból minden bizonnyal jobb „optikája” lett volna, ha a valóban veszélyes stabilitási helyzetről az Ecofin informálta volna az Európai Tanácsot, az pedig figyelmeztetésben részesítette volna Németországot. Nagyon valószínű ugyanis, hogy a Bizottság nem egymástól függetlenül állt el a figyelmeztetéstől Németország és Portugália esetében. Talán nem járna nagyon messze az igazságtól egy olyan feltételezés, hogy ha már Németország „kibeszélte” magát a veszélyes helyzetből, akkor furcsa lett volna egyedül a kis Portugáliát megróni.

Ha az EU jövőjének egyik legalapvetőbb kérdése a föderatív fejlődés gyorsabb ütemű lehetővé tételével a politikai unió létrehozatala, akkor valóban fontos lenne, hogy a nagy EU-tagországok ne tudják vélt vagy valós érdekeiket nemzeti alkuerejüknél fogva inkább érvényre juttatni az EU szupranacionális intézményeivel szemben, mint a kisebb országok. Ennek a lehetősége csak akkor szűnne meg véglegesen, ha a Németország által ugyancsak erősen szorgalmazott föderatív politikai struktúra valóban kialakulhatna az EU-ban – ha nem is túl gyorsan, de azért megkérdőjelezhetetlenül.

A kilencvenes évek legeleje óta az újraegyesített Németország helyzete az Európai Unión belül meglehetősen ellentmondásos. Miközben az ország politikusai úgy vélik, hogy az ország nagysága és a közös költségvetésben vállalt legnagyobb befizetői pozíciója alapján egyre nagyobb beleszólást kell kapniuk az integráció továbbfejlesztésében, számos esetben a saját maguk által követelt szabályok betartása önmaguk számára bizonyul a legnehezebbnek. Ezért nehéz akárcsak néhány évre prognosztizálni azt, hogy a belső német reformok, a *stabilitási és növekedési paktum* szabályainak érvényesülése mennyire lesz megvalósítható, mennyire lesz áttörő és hiteles.

Mindenesetre, ha nem előre halad mindkét folyamat, akkor a visszarendeződés veszélye sem zárható ki teljesen. E negatív forgatókönyv bekövetkezésével azért lehet számolni, mert nemzeti szinten zajlanak mindazok a reformok, amelyeket a globalizáció kényszerít ki a fejlett és ezért kiterjedt jóléti hálót fenntartó EU-tagországokban. Ennek olyan hatása lehet, ami minden további gazdasági jellegű szupranacionális fejlődést megakadályoz. Ez pedig tartósan félkész állapotban maradásra kényszerítheti az egész monetáris uniót.

Míndez annak kapcsán lényeges, hogy felmerült, majd elmaradt a német pénzügyminisztérium EU-figyelmeztetése a túlzott deficit miatt – ez pedig figyelemre méltó intézés akkor, amikor a fiskális politikában is formálódik a szupranacionális szerepkör.

Hivatkozások

- DEUTSCHE BANK [2000]: Deutsche Bank Research: Aktuelle Themen, 2000. március 3.
DEUTSCHE BANK [2002]: Ausblick, 2002. január 10., 2002. március 14.
DIW Wochenbericht, 2001. 15-16. 2002. 1-2.
European Economy Supplement A, 2000. április
FAZ [2002a]: Deutschland einig Schuldenland. FAZ.NET, január 29.
FAZ [2002a]: Deutschland vor neuem Elend. FAZ.NET, január 17.
FINANZPLAN... [2001]: Finanzplan des Bundes 2001 bis 2005. Bundesministerium der Finanzen, Berlin.
IWD, Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft 1999. november 24., 2001. április 26-27., 2002. február 28.
STABILITÄTSPAKT... [1998]: Der Stabilitätspakt Waigels und der Stabilitäts- und Wachstumspakt von Amsterdam. Deutsche Bundesbank, Berlin.
STABILITÄTSPROGRAMM... [2001]: Deutsches Stabilitätsprogramm. Bundesministerium der Finanzen, Berlin, december.